

NOTÍCIA DEL I FÒRUM DE BILINGÜISME AMER&CAT DE LES LLENGÜES AMERÍNDIES¹

Ariadna Lluís i Vidal-Folch

Des dels sistemes més elementals i els més subtils d'expressió no verbal fins a l'ús de les llengües més complexes, els sistemes de comunicació interpersonal defineixen, sempre, una identitat. L'organització territorial del món actual no atribueix a cada estat una única llengua, ni a cada llengua necessàriament un estat, és a dir, que la identitat lingüística no sempre és reconeguda per una identitat política. Tanmateix, afortunadament una immensa multiplicitat de llengües romanen vives.

Conscients de la necessitat de protegir les llengües minoritàries, i amb l'objectiu de fomentar-ne l'estudi, debatre sobre la garantia de la seva supervivència i promoure el coneixement de la seva existència, situació i característiques, l'Institut Català de Cooperació Iberoamericana (icci) va celebrar, el febrer-març del 2002, el I Fòrum Amer&Cat —que culminà amb la publicació de les seves actes— sobre bilingüisme a Catalunya i a Amèrica. Especialistes i intel·lectuals de renom van tractar en aquesta trobada el fet bilingüe com a tal, el suport institucional de les llengües i les tècniques de protecció, així com la influència que algunes de les llengües ameríndies han pogut exercir sobre el català —paraules com *barbacoa*, *tomàquet*, *xiclet* o *huracà* en són només una mostra. Sobre aquest darrer aspecte, no podem deixar de citar estudis com el de Francesc Ligorred.²

1. El I Fòrum de Bilingüisme Amer&Cat va ser organitzat per l'Institut Català de Cooperació Iberoamericana, i va tenir lloc, a la seu de l'Institut, els dies 26 i 28 de febrer i 6 de març de 2002.

2. Les cites d'aquest article es refereixen a les paraules pronunciades pels respectius ponents en el marc del I Fòrum Amer&Cat sobre bilingüisme a Amèrica i a Catalunya, i que han estat publicades a *Bilingüisme a Amèrica i a Catalunya. Actes del I Fòrum de Bilingüisme*

El nombre de llengües autòctones en el territori de l'Amèrica Llatina és realment molt alt. Un dels casos més interessants és el de Guatemala, que, en contrast amb la seva modesta extensió geogràfica, té un patrimoni de més de vint llengües maies —entre les més parlades de les quals trobem el quitxé, el man, el kaganiket o el quetxi—. Un altre exemple espectacular és el de Mèxic, amb una immensa multiplicitat de llengües, una de les més parlades de les quals és el nàhuatl —que era la llengua pròpia dels asteques i que avui mantenen viva més d'un milió de parlants—. Altres països conserven llengües que avui ja són realment molt minoritàries, com és el cas del bribi o el cabeca, que són parlades a Costa Rica per 5.000 i 3.000 persones, respectivament.³

La cohabitació de llengües en un mateix espai geogràfic fa possible que el patrimoni lingüístic es configuri a partir d'un bilingüisme o, fins i tot, un multilingüisme. Els processos que segueixen i generen les llengües en contacte ens condueixen a conceptes com el de *diglòssia*, que tal com apunta l'illustre Miquel Siguan, en origen s'aplicava a dues variants d'una sola llengua, mentre que avui es refereix a una societat en què coincideixen parlants de dues llengües diferents. Una altra noció controvertida i que ha estat objecte de debat és la de *bilingüisme*. Francesc Vallverdú reflexionava sobre la seva definició, i conclouia que els termes *bilingüisme* i *diglòssia* no són oposats, sinó contraposats.

Sigui com sigui, i tornant al tema de la llengua com a element d'identitat, el cert és que existeixen nombrosos treballs que argumenten la relació entre aquests dos ítems, a més d'altres aspectes culturals, emocionals o cosmovisius, tal com recull M. Jesús Buxó en el seu article «Bilingüisme i interculturalitat». El grau d'influència de la llengua en la realitat cultural és, doncs, motiu d'estudi per part d'etnògrafs i lingüistes.

El perill d'extinció en què es troben algunes llengües avui ja molt minoritàries, o en què es podrien trobar d'altres de no tan minoritàries si la desídia o la insídia no permeten actuar a favor de la seva protecció, pot desembocar en el que Jordi Sarsanedas expressava així: «L'espectacle de les llengües desaparegudes ens colpeix quan observem com les nostres llengües vives que fem servir i de què ens servim cada dia són un museu, per no dir un cementiri, de llengües que hi han deixat substrats i adstrats, fins i tot remotes incertes llengües per a les quals algun savi enderiat ha trobat nom.»

Amer&Cat, col·lecció «Amer&Cat», núm. 6, Institut Català de Cooperació Iberoamericana, Barcelona, 2002.

3. L'article de Miquel Siguan —publicat dins les actes del Fòrum esmentat— inclou, a més, un útil índex de les llengües ameríndies i del nombre de parlants que té cadascuna.

Per tant, l'obligació ètica de vetllar per la supervivència d'aquestes llengües, així com del dret fonamental dels seus parlants a expressar-se en la seva llengua, és el que ha portat els impulsors i els signants de la *Declaració universal dels drets lingüístics* (DUDL) a elaborar un document de referència que protegeixi aquestes massa sovint delicades qüestions. Així, la DUDL⁴ reconeix totes les llengües com a «expressió d'una identitat col·lectiva i d'una manera distinta de percebre i descriure la realitat; per tant, han de poder gaudir de les condicions necessàries per al seu desenvolupament en totes les funcions» (segons s'expressa a l'article 7 de la DUDL). A més, l'article 10 és just i contundent: «Totes les comunitats lingüístiques són iguals en dret.»

Si la DUDL —sobre la qual reflexionava, en aquesta primera trobada sobre llengües a Amèrica i a Catalunya impulsada per l'ICCI, l'escriptor Carles Torner i Pifarré, president del Comitè de Seguiment de la DUDL— és una excel·lent declaració d'intencions que poden subscriure tants signants com s'hi vulguin adherir, les lleis no poden quedar-se al marge d'un tema tan essencial que afecta no solament la cultura, l'art i l'educació, sinó també els drets més bàsics i fonamentals de tots els ciutadans, que s'han de poder expressar en la seva llengua en tots els àmbits de la vida. En aquest sentit, la intervenció d'Antoni Milián en la primera edició del Fòrum Amer&Cat se centrava precisament en les tècniques jurídiques de protecció de les llengües.

De la rellevància que tenen en tots els nivells la recerca i la divulgació del coneixement al voltant del tema de les llengües, cada vegada hi ha, afortunadament, una consciència més gran. Així, institucions universitàries i culturals treballen des dels seus respectius espais d'actuació seguint aquests objectius. És el cas de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), que el curs 2002-2003 ha endegat un projecte el nom del qual parla per ell mateix: «Any de les llengües». Aquesta iniciativa proposa celebrar periòdicament al llarg del curs una sèrie de conferències i taules rodones sobre la llengua i la seva expressió en general, i de problemàtiques concretes d'algunes d'elles en particular. Per la seva banda, i en la línia del que celebra de manera anual l'ICCI, altres centres universitaris disposen de programes específics sobre el món de les llengües ameríndies. És el cas de la Universitat Autònoma de Madrid, que el mes d'abril de 2003 va oferir les IV Jornades sobre indigenisme americà, centrades en aspectes diversos de les llengües ameríndies.

4. *Declaració universal dels drets lingüístics*, Comitè de Seguiment de la DUDL, Barcelona, 1998.

D'altra banda, aquest any 2003 l'ICCI ha organitzat la segona edició del Fòrum Amer&Cat de les Llengües Ameríndies, centrat especialment en els països que reconeixen com a oficials les seves llengües ameríndies. Així, experts com Antoni Milian, catedràtic de dret administratiu de l'UAB (el qual ja va participar en la primera edició del Fòrum Amer&Cat), ha reflexionat sobre la protecció constitucional de les llengües ameríndies. Una introducció al quítxua i al seu context cultural ha estat abordada per Julio Calvo, de la Universitat de València —on, per cert, s'ubica l'Institut Valencià de Llengües i Cultures Ameríndies (IVALCA), i de la qual el Dr. Calvo és fundador i secretari—. A més, l'investigador Bartomeu Melià ha fet el mateix en relació amb la llengua guaraní, de Paraguai. Altres experts, com és el cas de la Dra. Azucena Palacios o Ana Isabel García Tesoro (ambdues docents de la UAM), o Francesc Ligorred (de la Universitat Autònoma de Yucatán, Mèxic) i Felipe Huayhua (Universitat de San Marcos de Lima, Perú) també han aportat els seus punts de vista pel que fa a la problemàtica de les llengües a l'Amèrica Llatina i, en especial, als casos de Paraguai, Guatemala i Perú. Les conclusions de les ponències d'aquest II Fòrum Amer&Cat també seran objecte de publicació durant aquest any 2003.